

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI VE TÜRKİYE-LİBYA MUTABAKATI

YÜCEL ACER

SETA | ANALİZ

ARALIK 2019 · SAYI 301

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI VE TÜRKİYE-LİBYA MUTABAKATI

YÜCEL ACER

COPYRIGHT © 2019

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7040-02-0

Uygulama: Erkan Söğüt

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
SORUNLARIN ESASI	8
SINIRLANDIRMA SORUNUNUN YANSIMALARI	9
SINIRLANDIRMANIN PRENSİPLERİ VE UYGULANMASI	10
TÜRKİYE-LİBYA MUTABAKATI VE ÖNEMİ	11
BAZI ÖNGÖRÜLER	13
SONUÇ	15

YAZAR HAKKINDA

Yücel Acer

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Uluslararası İlişkiler lisans derecesi, Sheffield Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk master derecesi, Bristol Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk doktora derecesi almıştır. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı'nda Milletlerarası Hukuk profesörüdür. Uzmanlık alanları uluslararası deniz hukuku, uluslararası silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası insan hakları hukukudur. Birçok bilimsel makalenin yanında İngiltere'de basılmış *The Aegean Maritime Disputes and International Law* (Ege Deniz Sorunları ve Uluslararası Hukuk), *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu, Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi* ve *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı* isimli kitapların da yazarıdır. ABD'de Hawaii Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora sonrası çalışmalar yapmış, Kara Harp Okulu, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Atılım Üniversitesi'nde de dersler vermiştir.

ÖZET

Analizde Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanı sorunları Türkiye ile Libya arasında imzalanan mutabakattan kaynaklanan yeni gelişmeler çerçevesinde irdelenmektedir.

Doğu Akdeniz'de 2000'lerin başında yaşanmaya başlanan deniz alanlarına ilişkin sorunların esasını kıyıdaş ülkelerin doğal kaynaklar üzerinde münhasır egemen yetkilere sahip oldukları kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanlarının (deniz yetki alanları) kıyıdaş ülkeler arasında paylaşılması (sınırlandırılması) oluşturmaktadır. Sorunun esası bu olmakla birlikte bu temel sorundan kaynaklı daha birçok ilişkili sorun daha yaşandığı görülmektedir. Bu sorunlar kendilerini daha çok yapılan ikili sınırlandırma antlaşmaları ve doğal kaynak bağlantılı faaliyetler çerçevesinde göstermektedir.

Yakın zamanda Türkiye ile Libya arasında imzalanan ve iki taraf arasında deniz yetki alanlarını sınırlandıran mutabakat başta Yunanistan olmak üzere bazı ülkelerin tepkisine yol açmaktadır. Bu durum Doğu Akdeniz'de bundan sonraki süreçlerde de bazı hukuki ve siyasi zorlukların yaşanmaya devam edeceği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte mutabakatın bölgede deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yeni bir hukuki ve siyasi aşama başlattığı ve Türkiye'nin hukuki yaklaşımları açısından üzerinde analizler yapılması gereken önemli yansımalar oluşturduğu söylenebilmektedir.

GİRİŞ

Daha çok son yıllarda gündemde yer almaya başlamış olsa da Doğu Akdeniz’de deniz alanlarına ilişkin yaşanan sorunlar 2000’lerin başlarında oluşmaya başlamış ya da ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar uzunca sayılabilecek bir süredir mevcut bu sorunların siyasi ve ekonomik temelleri bulunmakla beraber esas olarak hukuki temellere dayandıklarını vurgulamak gerekir.

Uluslararası deniz hukukunun ilgili kurallarına göre bir kıyı devleti ilan etmese de kıta sahanlığına ve şayet ilan etti ise “münhasır ekonomik bölge” (MEB) alanına sahiptir.¹ Kıta sahanlığı ve MEB kıyıda maksimum 12 deniz mili (yaklaşık 22 kilometre) uzaklığa kadar ilan edilebilen ve devletin ülkesinin bir parçası sayılan karasularına² nispeten çok daha geniş deniz alanlarıdır. Bu alanlar şayet ilgili deniz alanlarının genişliği yeterli ise kıyıda itibaren maksimum 200 deniz miline (kıta sahanlığı bazı durumlarda 200 deniz milinin de ötesine) kadar uzanabilmektedir.³

Kıta sahanlığı ve MEB kıyı devletine doğal kaynaklar üzerinde münhasır yani sadece kıyı

devletine ait egemen yetkiler verir. Kıta sahanlığı üzerindeki münhasır yetkiler deniz tabanı ve deniz tabanının altındaki canlı ve cansız (mineral) tüm doğal kaynakları kapsar. MEB üzerindeki münhasır yetkiler ise deniz tabanı, deniz alanı ve deniz üzerindeki hava sahasında bulunan canlı ve cansız bütün doğal kaynakları kapsar.⁴

Doğu Akdeniz’de yaşanan sorunlar esas olarak bu geniş deniz alanları yani kıta sahanlığı ve MEB alanları üzerinde yaşanmaktadır. Sorunların taraflarının –daha çok bazı devletlerin isimleri ön plana çıkıyor olsa da– bölgede kıyısı bulunan bütün devletler olduğu söylenebilir. Doğu Akdeniz’de Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Mısır, İsrail, Filistin, Lübnan, Suriye, Yunanistan (Meis Adası nedeniyle) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) kıyıları bulunmaktadır. Ayrıca Yunanistan’ın başta Girit Adası olmak üzere Ege’deki bazı adaları ve Libya ana karasının bazı kıyıları Doğu Akdeniz’i görmekte ve bu bağlamda Doğu Akdeniz ile ilgili ülkeler arasında yer almaktadır. GKRY dahil İsrail, Lübnan, Suriye, Libya ve Mısır olmak üzere altı ülke MEB ilan etmiştir.⁵ İlan edilmesine gerek olmadığından Türkiye dahil diğer devletler Doğu Akdeniz’de kıta sahanlığı alanlarına sahip durumdadır.

SORUNLARIN ESASI

Doğu Akdeniz’deki deniz sorunlarının esasını kıta sahanlığı ve MEB alanlarının sınırlarının belirlenmesi bir başka ifadeyle sınırlandırılması oluşturmaktadır. İki ya da daha fazla devlet arasındaki bir deniz alanı uluslararası hukukun her bir devlete tanıdığı azami alanı verebilecek kadar geniş değilse söz konusu devletlerin karşılıklı sı-

1. Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları Kararı; Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 8. Basım (TÜBA, Ankara: 2019), s. 416.

2. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi, madde 3

3. Bkz. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi, madde 57 ve 76

4. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi, Kısım V ve VI

5. “Maritime Space: Maritime Zones and Maritime Delimitation”, Birleşmiş Milletler, <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/index.htm>, (Erişim tarihi: 13 Aralık 2019).

nırlarının ve her durumda da yan sınırlarının bir uluslararası antlaşmayla belirlenmesi gerekmektedir. Hem ilgili yapılageliş hukuku kuralı hem de 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 74 ve 83. maddelerinin ilk paragrafları "Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin (kıta sahanlığının) sınırlandırılması (...) anlaşma ile yapılacaktır"⁶ hükmünü öngörmektedir.

Doğu Akdeniz'in bu anlamda dar bir deniz alanı (en uzun noktasında dahi iki karşı kıyı arasındaki mesafe yaklaşık 300 deniz mili) olması kıyıdaş devletlerin kıta sahanlığı sınırlarını ve ilan edenler için de MEB sınırlarını belirlemelerini gerektirmektedir. Ayrıca bu derecede dar deniz alanlarında kıta sahanlığı ve MEB sınırları örtüşmekte ve kıta sahanlığı için belirlenen sınır daha sonra ilan edilmesi durumunda MEB alanları için de sınır kabul edilmektedir.⁷

Ancak Doğu Akdeniz'de kıyısı bulunan bazı devletlerin ve bu arada Türkiye'nin paylaşımın nasıl olması –yani sınırların konumunun ne olması– gerektiğine dair görüş ve talepleri büyük oranda çatışmaktadır. Türkiye, deniz alanlarının sınırlandırılmasına dair deniz hukuku kurlarının açık ve net bir biçimde öngördüğü gibi sınırlandırmanın hakça bir çözüm üretecek şekilde yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ilgili hüküm ve uygulamalarla açıkça oluştuğu gibi sınırlandırmanın esas olarak coğrafi unsurlar ve bu çerçevede kıyı uzunlukları arasındaki oran dikkate alınarak yapılması gerektiğini müdafaa etmektedir.⁸ Buna karşın GKRY sınırın eşit uzaklık çizgisi olması –yani Kıbrıs Adası'nın eşit miktarda deniz alanına sahip olması– gerektiğini savunmaktadır. GKRY

ile yaptıkları ikili sınırlandırma antlaşmaları bağlamında değerlendirildiğinde İsrail ve Mısır'ın da Kıbrıs Adası konusunda bu yönde tavır takındıkları görülmektedir.

Öte yandan Doğu Akdeniz'e bir yönü bakan Girit, Rodos, Kerpe (Karpathos), Çoban (Kasos) gibi Ege'deki Yunan Adaları ile Doğu Akdeniz'de bulunan Meis Adası ile Türkiye arasındaki deniz sınırlarının da belirlenmesi gerekmektedir. Yunanistan –GKRY'nin tutumuna benzer bir şekilde– bu adalar ile Türkiye arasındaki deniz yetki alanı sınırlarının eşit uzaklık sınırı olması gerektiğini savunurken Türkiye ise Doğu Akdeniz'deki sınırlandırmada ilgili hukuki prensipler gereği bu adalara kıta sahanlığı ya da MEB alanları verilmemesi gerektiğini savunmaktadır.⁹

SINIRLANDIRMA SORUNUNUN YANSIMALARI

Yukarıda özetlenen esas sorun kaynaklı olmak üzere Doğu Akdeniz'de başka bazı sorunlar da yaşanmaktadır. Anlaşmazlıklara rağmen bazı devletlerin hukuki durum kesinmiş gibi faaliyetler gerçekleştirmesi birçok sorunun daha doğmasına sebep olmaktadır.

Doğu Akdeniz'de kıyısı bulunan devletlerden bir kısmının kendi aralarında MEB sınırlandırma antlaşmaları yapmış olmaları bu sorunlardan bazılarının oluşmasına yol açmaktadır. GKRY ve

6. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi, madde 74 ve 83

7. Birçok ilgili uluslararası yargı kararı bu durumu teyit etmektedir.

8. Türkiye bu yaklaşımını BM'ye gönderdiği ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz yetki alanlarına dair yaklaşımını özetleyen 15 Mart 2019 tarihli mektupta açıkça belirtmiştir.

9. Dışişleri Bakanlığı İkili Siyasi İşler ve Denizcilik-Havacılık-Hudut Genel Müdürü Büyükelçi Çağatay Erciyes şu açıklamayı yapmıştır: "Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasında uluslararası hukukun koyduğu kural, sınırlandırmanın hakça olması. Bu anlaşma da hakkaniyet ilkesi çerçevesinde yapılan bir anlaşma çünkü uluslararası hukukta, Rum ve Yunanlıların iddialarının hilafına, adaların otomatik olarak kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge yaratma hakları yok. Sınırlandırmada adaların özel konumlarına bakılıyor, kıyı uzunluklarına bakılıyor, buldukları coğrafyaya bakılıyor ve uluslararası mahkeme kararlarında da ikili anlaşmalarda da adalara hiçbir şekilde deniz yetki alanı verilmiyor. Türkiye de bu hakçılık prensibiyle hareket ederek bu anlaşmayı Libya'yla yaptı." Bkz. "Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya Anlaşması Bölgede Dengeleri Nasıl Etkiler?", BBC Türkçe, 10 Aralık 2019.

Mısır 17 Şubat 2003'te bir MEB sınırlandırma antlaşması yaparak aralarında karşılıklı MEB sınırını oluşturmuştur. Ancak bu antlaşmaya Türkiye kendi kıta sahanlığı ve ilan edildiğinde MEB alanlarına tecavüz ettiği ve GKRY'nin Ada'nın tek yasal temsilcisiymiş gibi hareket ederek yani Kıbrıslı Türkleri yok sayarak bir uluslararası antlaşma yaptığı gerekçeleriyle resmi olarak itiraz etmiştir.¹⁰ Ayrıca GKRY 17 Ocak 2007'de Lübnan ile benzer bir antlaşma yapmış ancak bu antlaşma Lübnan iç hukuku bağlamında onaylanmamış ve dolayısıyla da yürürlüğe girmemiştir.

Öte yandan GKRY ve İsrail 17 Aralık 2010'da bir sınırlandırma antlaşması yaparak Ada'nın güneyinde iki tarafın karşılıklı MEB sınırını belirlemiştir. KKTC bu antlaşmaya GKRY'nin Ada'nın yasal temsilcisi olmadığı ve KKTC'nin MEB ve kıta sahanlığı alanlarına tecavüz ettiği gerekçeleriyle resmen itiraz etmiştir. Öte yandan Lübnan da GKRY-İsrail Antlaşması'na İsrail ile belirlenecek yan sınır bölgesinde kendi alanına girildiği gerekçesiyle karşı çıkmaktadır.¹¹

Bu tartışmalı sınırlar üzerinden GKRY'nin bazı bölgelerde çeşitli alanlar (parseller) belirleyerek buralarda doğal kaynak arama ve işletme ruhsatları vermesi de yeni sorun ve gerginliklere neden olmaktadır. Örneğin GKRY 11 Eylül 2011'de 12 numaralı parselde sondaj faaliyeti başlatmıştır. Ayrıca GKRY 11 Şubat 2012'de diğer bazı alanlarda da ruhsat başvuru çağrısı yapmıştır.¹² Bu alanlarda GKRY'nin arama ve sondaj ruhsatları veriyor olmasına Türkiye'nin güçlü itirazları mevcuttur.

Türkiye bir oldubitti durumunu önlemek ve haklarını fiilen korumak için söz konusu bölgelerde deniz kuvvetleri bulundurmakta ve doğal kaynak arama girişimlerini de fiilen engellemek-

tedir. Ayrıca Türkiye'nin bu bölgelerde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) verdiği arama ruhsatlarına dayanılarak sondaj faaliyetleri de başlatılmıştır.

Türkiye'nin söz konusu önlemleri ve uygulamalarına yönelik olarak Avrupa Birliği'nin (AB) de karşı çıkışları bulunmaktadır. Örneğin 11 Kasım 2019'da yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında bu mesele ile ilgili olarak Türkiye'ye bir dizi yaptırım uygulanması kararı alınmıştır.

Öte yandan Türkiye 21 Eylül 2011'de KKTC ile bir kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmadan bir gün sonra KKTC yedi blokta (belirlenmiş parsellerde) TPAO'ya doğal kaynak arama ve işletme ruhsatı vermiş, TPAO ve KKTC arasında 2 Kasım 2011'de arama faaliyetlerinin detaylarına ilişkin bir antlaşmaya varılmıştır.¹³ Ruhsat verilen alanlardan bazıları Ada'nın güneyinde bulunmakta olup GKRY'nin belirlediği alanlarla çakışmaktadır. GKRY, KKTC'nin bu antlaşmayı yapmaya ve ruhsat vermeye yetkili olmadığı gerekçesiyle zaman zaman itirazlarını dile getirmektedir.

SINIRLANDIRMANIN PRENSİPLERİ VE UYGULANMASI

İlgili deniz alanının bütün taraflara uluslararası hukukun izin verdiği azami genişlikte deniz alanı verebilecek kadar geniş olmaması, kıyı şekilleri, bölgede ada veya adacıkların bulunması vb. nedenlerle ülkelerin deniz alanlarına ilişkin taleplerinin çatışabileceğini belirtmiştik. İki veya daha fazla ülkenin belirli bir deniz alanında karasuları gibi egemen oldukları deniz alanlarının ya da kıta sahanlığı ve MEB gibi egemen yetkiler kullandıkları deniz alanlarının sınırlandırılması-

10. Bkz. Türkiye'nin 2 Mart 2004 tarih ve 2004 turkuno dt/4739 sayılı notası

11. Örneğin bkz. Mahmut Geldi, "Lübnan ile İsrail'in Deniz Sınırı Antlaşmazlığı Yine Gündemde", Anadolu Ajansı, 11 Aralık 2019.

12. Bkz. "Kıbrıs Rum Kesimine Protesto", Anadolu Ajansı, 15 Şubat 2012.

13. Antlaşma 23 Kasım 2011'de KKTC Bakanlar Komitesi tarafından onaylanmış ve yayımlanmıştır.

na ilişkin görüşleri ya da taleplerinin çatışması durumunda bu ülkelerin deniz alanlarının birbirinden ayrılması çözüme kavuşturulması gereken bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Yine yukarıda belirttiğimiz uluslararası hukukun ilgili kuralı gereği Doğu Akdeniz'de kıyısı bulunan devletlerin her birinin Doğu Akdeniz'de sahip oldukları kıta sahanlığı ve MEB alanlarının tam olarak hangi sınırlar içerisinde bulunduğunu yani sınırlarının ne olduğunu tek taraflı hukuksal işlemlerle değil yapılacak devletler arası antlaşmalarla belirlemeleri gerekmektedir.

Uluslararası sınırlandırma hukukunun günümüzde geldiği noktada hem yapılageliş kuralları hem de kurallarının önemli bir kısmı yapılageliş kuralları haline gelmiş 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi iki veya daha fazla sayıda ülke arasındaki sınırlandırmanın “hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacı” ile yapılması gerektiğini öngörmektedir.¹⁴ Ancak deniz alanlarının sınırlandırılmasında hakkaniyete uygun bir çözüm bulunması gerektiğine ilişkin bu kural somut durumlara uygulanamayacak kadar soyut bir nitelik göstermektedir. Bu kuralın içeriğinin açıklanması uygulamada özellikle yargı kararlarıyla açıklığa kavuşturulabilecek bir husus olmuştur.

Yargı kararlarında “coğrafyanın üstünlüğü” prensibi ön plana çıkmaktadır. Coğrafyadan kastın ise iki ülke arasında sınırlandırmaya konu olan alandaki ana kara coğrafyası olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda en önemli unsurlar ana kara kıyılarının genel biçimi yani kıyı üzerindeki girinti-çukurluklar ve anakara kıyılarının uzunluğudur. İşte bu unsurlar bir sınırlandırma işleminde başlangıç ve daha sonra kısmi oranda değişebilecek olan “temel” sınırlandırma çizgisini belirleyen unsurlardır.¹⁵

14. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi, madde 74 ve 83

15. Örneğin bkz. Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları Kararı, par. 91; İngiltere-Fransa Davası Kararı, par. 96; Tunus-Libya Davası Kararı, par. 73; Libya Malta Davası Kararı, par. 47.

Sınırlandırmada hakkaniyetin sadece coğrafi unsurların dikkate alınmasıyla sağlanamayacağı, hakkaniyetin sağlanması için diğer ilgili unsurların da dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle mahkemeler de sınırlandırmanın bir sonraki aşamasında coğrafya dışı ilgili unsurları dikkate alıp coğrafi unsurlar temelinde ulaşılan çözümün hakça sayılıp sayılmayacağını değerlendirmiştir. Örneğin varlığı bilinen doğal kaynakların sınırlandırmada dikkate alınacağı yargı kararlarında kesin bir biçimde kabul edilmiştir. Bu faktörler canlı türler olabileceği gibi madenler ve diğer mineral kaynaklar da olabilmektedir.¹⁶

Doğu Akdeniz'deki deniz sorunlarının esasını kıta sahanlığı ve MEB alanlarının sınırlarının belirlenmesi oluşturmaktadır.

TÜRKİYE-LİBYA MUTABAKATI VE ÖNEMİ

Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti 27 Kasım 2019'da iki ülkenin uluslararası hukuktan doğan haklarının muhafazası için “Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” imzalamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Başkanlık Konseyi Başkanı Fayed Sarraj arasındaki görüşmeler sonucunda her iki ülkenin dışişleri bakanlarınca imzalanan mutabakat iki ülkenin Akdeniz'de karşılıklı kıyıları arasında deniz yetki alanları sınırını belirlemiştir.

16. Örneğin Tunus-Libya Davası Kararı, par. 81; Gine-Gine Bissau Davası Kararı, par. 112; Bu konuda değerlendirmeler için bkz. J. I. Charney, “Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law”, *American Journal of International Law*, Cilt: 88, Sayı: 2, (1994), s. 245; Lawrence L. Herman, “The Court Giveth and the Court Taketh Away: An Analysis of the Tunisia-Libya Continental Shelf Case”, *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 33, Sayı: 4, (1984), s. 835.

Türkiye'nin son yıllarda Doğu Akdeniz'deki uluslararası hukuktan kaynaklı haklarının korunması konusunda hem hukuken hem de fiilen yaptığı çalışmaların bir sonucu olduğu söylenebilecek bu mutabakat muhtırasına dair onaylamayı uygun bulma yasası 5 Aralık 2019'da TBMM'de kabul edilmiş, 6 Aralık 2019'da Cumhurbaşkanını Erdoğan tarafından onaylanmış ve 7 Aralık 2019'da *Resmî Gazete*'de yayımlanarak Türkiye açısından yürürlüğe girmiştir.

Mutabakatın ifadesiyle "Akdeniz'de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırları" mutabakat metnine eklenmiş bir haritada koordinatlarıyla gösterilmektedir.¹⁷ Söz konusu haritada gösterilen A noktasından B noktasına kadar yaklaşık 30 kilometre uzunluğunda bir sınır belirlenmiştir. Ayrıca mutabakatta "ortay hat" olarak ifade edilen sınırın konumunun belirlenmesinde esas alınan karşılıklı kıyı hatlarının koordinatları da verilmiştir.

Mutabakatın sınırlandırmaya ilişkin iki önemli hükmünden daha burada bahsetmekte yarar vardır. Bunlardan ilki taraflardan birisinin MEB'inden başlayıp diğer tarafın MEB'ine uzanan (belirlenen sınıra tekabül eden) doğal kaynaklar olması durumunda bu tür kaynakların işletilmesi maksadıyla oluşturulacak anlaşmalar konusunda iki ülkenin iş birliği yapabileceğinin belirtilmesidir (madde IV, par. 2). İkinci önemli husus ise Türkiye ya da Libya devletlerinden birisinin MEB sınırlandırılması konusunda üçüncü devletle görüşmelere başlaması durumunda nihai bir anlaşma yapmadan önce karşılıklı bilgilendirme ve müzakerelerde bulunulacaktır (madde IV, par. 3).

Türkiye ve Libya'nın deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin bir mutabakat imzalamalarının siyasi ve hukuki önemli bazı sonuçları

17. Türkiye Doğu Akdeniz'de MEB ilan etmediği halde bu mutabakatla MEB sınırından bahsedilmiş olması diğer devlet uygulamalarında da rastlanan bir durumdur. Bazı ülkeler MEB ilan etmeden MEB sınırı belirleyen anlaşmalar yaparak bir nevi ilan edildiğinde uygulanacak sınırı belirlemiş olmaktadır.

da bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye bugüne kadar özellikle GKRY'nin yaptığı sınırlandırma antlaşmalarına "itiraz eden" ve bu antlaşmalarla belirlenen alanları "gasp etmeye çalışan" bir ülke konumundan ifade ettiği hukuki yaklaşımları bir başka kıyıdaş ülke tarafından kabul gören ve bu yaklaşımlarını fiilen uygulayabilen bir ülke konumuna gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de deniz alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili hukuki yaklaşımının güçlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Türkiye'nin uluslararası hukukun ilgili kuralları temelinde sınırlandırmanın hakça bir çözüm yaratması gerektiği ve bu bağlamda kıyı uzunlukları arasındaki farkın büyüklüğünün en önemli faktör olduğu görüşü bu mutabakatla daha da somut bir içerik kazanmıştır. Mutabakatın giriş kısmında "Bütün ilgili faktörler göz önünde bulundurularak, adil ve hakça sınırlandırılmasının yapılmasını kararlaştırmış olarak..." ifadesine yer verilmiştir. Bu ifadeler deniz alanlarının sınırlandırılmasında Türkiye'nin önceden beri ifade ettiği ve uluslararası hukukun ilgili kurallarıyla da örtüşen hukuki yaklaşımının bu mutabakatla da kabul gördüğünü göstermektedir.

Bu yaklaşıma uygun olarak birbirlerini "yandaş benzeri" bir açıyla gören iki tarafın ilgili kıyıların uzunluklarının birbirlerine yakın oluşu gereği iki taraf arasındaki deniz sınırı yaklaşık eşit uzaklık çizgisine tekabül edecek şekilde belirlenmiş gözükmektedir.¹⁸ Bu hukuki yaklaşım bundan sonra özellikle Kıbrıs Adası'nın batısın-

18. Yunanistan ve Mısır'ın Türkiye-Libya anlaşmasının hukuksuz olduğu yönündeki açıklamalarına ilişkin soruya yazılı yanıt veren Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy "Bu, başta uluslararası hukuk içtihatlarını oluşturan mahkeme kararları olmak üzere, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin ilgili maddeleri dahil, uluslararası hukuka uygun olarak imzalanmış bir anlaşmadır" demiştir. Aksoy ayrıca gerçekte tüm tarafların "Türkiye'nin kıyı projeksiyonunun adalarla kesilmeyeceğinin, iki anakara arasındaki ortay hattın ters tarafında kalan adaların karasuları dışında deniz yetki alanı yaratamayacağı ve deniz yetki alanları hesaplaması yapılırken kıyıların uzunluklarının ve yönlerinin hesaba katıldığı" farkında olduğunu ifade etmiştir. Bkz. "Türkiye'nin Hamlesi Yunanistan'ı Şaşkına Çevirdi! Şah ve Mat!", CNN Türk, 2 Aralık 2019.

da yapılacak sınırlandırmada Kıbrıs Adası'na ne kadar deniz yetki alanı verilmesi gerektiği konusunda da Türkiye'nin tutarlı yaklaşımını ifade edecek niteliktedir.

Öte yandan Yunanistan'ın Ege Denizi'nin güney ve güneydoğu kesiminde bulunan adalarına ve Meis Adası'na sınırlandırmada hakkaniyet gereği deniz yetki alanı verilmemesi gerektiğine dair Türkiye'nin yaklaşımı bu mutabakatla devam ettirilmiş ve bu yaklaşım Libya tarafından da kabul görmüş durumdadır. Tutarlı ve ısrarlı yaklaşımların hukuki kazanımlara yol açtığı düşünüldüğünde bu mutabakatın Türkiye açısından ilerleyen süreçlerde olumlu yansımaları olacağını değerlendirmek gerekir.

Bu mutabakatın ikinci önemli yansıması gelecekte yapılabilecek muhtemel sınırlandırma antlaşmaları üzerinde yaratabileceği etkidir. Bir süredir Yunanistan'ın söz konusu adaları ile Mısır arasında ve yine bu adalar ile GKRY arasında eşit uzaklık çizgisine dayanan bir sınırlandırma antlaşması yapmak için çaba gösterdiği bilinmektedir. Türkiye-Libya mutabakatının bölgede oluşturduğu sınırla bu muhtemel antlaşmaları bir nevi zorlaştırdığı söylenebilir. Zira söz konusu muhtemel antlaşmaların yapılması Türkiye ile Libya'nın kendi alanları olarak belirledikleri deniz yetki alanlarına kaçınılmaz olarak tecavüz edecek ve bu da yeni gerginliklere yol açacak bir durum oluşturacaktır. Yunanistan'ın bu antlaşmaları yapmaya yeltenmesinin ciddi gerginlikler yaratacak olması konusunda caydırıcı bir durum oluşmuştur denebilir. Bir başka açıdan bakıldığında ise bu mutabakatla Yunanistan, Mısır ve GKRY'nin Türkiye aleyhine Libya ile bir yetki sınırlandırma anlaşması yapmasının da önüne geçilmiş veya önü kesilmiş olmaktadır.

Üçüncü olarak mutabakatın gelecekte yapılabilecek sınırlandırma süreçleri için de dikkate alınması gereken bir hukuki durum yarattığı ifade edilebilir. Sınırlandırma sorunlarının uluslar-

arası yargı vasıtasıyla çözülmesi durumunda ilgili yargı kuruluşunun bu durumu "dikkate alınması gereken bir durum" olarak görmesi kuvvetle muhtemeldir.¹⁹

Mutabakatın bir başka önemli yansıması ise Türkiye'nin söz konusu bölgede doğal kaynak arama ve işletme faaliyetlerinin meşru bir zemin kazanmasını sağlamış olmasıdır. Söz konusu mutabakatla belirlenmiş sınır iki devlet arasında imzalanmış bir antlaşma olması hasebiyle bu tür faaliyetler için hukuki zemin teşkil edebilecektir.

BAZI ÖNGÖRÜLER

Bu aşamadan sonraki süreçlerde mutabakatla ilgili ya da mutabakattan dolayı bazı gerginlikler ve hukuki zorlukların yaşanması da muhtemeldir. Bu zorluklar iki temel durumdan kaynaklanabilir. Bunlardan ilki Libya'da mevcut Başkanlık Konseyi başkanı tarafından imzalanan bu mutabakatın Libya iç hukuk sisteminde gerekli onay süreçlerini geçememesi durumudur. İkincisi de özellikle Yunanistan, AB, GKRY, Mısır ve İsrail'in hem bu mutabakatın Libya tarafından onaylanmasını engelleme hem de bölgede gerginliği artırıcı bazı adımlar atmaları olabilecektir.

2010'dan itibaren iç karışıklıklar yaşamaya başlayan Libya'da 17 Aralık 2015'te BM'nin girişimleriyle belli başlı Libya siyasi grupları arasında "Libya Siyasi Antlaşması" (LSA) olarak bilinen bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma ülkede dokuz üyeli bir Başkanlık Konseyi ve Temsilciler Meclisinden oluşan geçici bir Ulusal Mutabakat Hükümeti kurulmasını öngörmüş ve bu doğrultuda söz konusu kurumlar oluşturulmuştur.²⁰ Ancak 2016'dan itibaren Temsilciler Meclisi LSA'nın uygulanmasına ve Başkanlık Konseyi'nin çalışmalarına zorluklar çıkarmaya başlamış-

19. Sınırlandırmaya ilişkin bazı uluslararası yargı kararlarında bölgede mevcut antlaşmaların dikkate alınabileceği belirtilmiştir.

20. Bkz. UN Security Council Resolution 2259

tır. Yine BM'nin girişimleriyle yeni bir siyasi geçiş süreci planı oluşturulmuş ancak bu da ortaya çıkan siyasi kilitlenmeyi çözememiştir. 2019'da yapılması planlanan Ulusal Konferans gerçekleştirilmemiş, nihayetinde Hafter liderliğindeki "Libya Ulusal Ordusu" Başkanlık Konseyine karşı silahlı mücadele başlatmıştır.²¹

Libya'daki bu siyasi zorluklar ve ülkedeki farklı unsurların farklı ülkeler tarafından destekleniyor olması ülkede bir siyasi belirsizliğin mevcut olduğunu göstermektedir. Türkiye ile mutabakatı imzalayan mevcut hükümetin geleceğinin bu türden siyasi belirsizlikler taşıması şayet mutabakatın onaylanmasını engelleyecek olursa mutabakatın uluslararası hukuk bağlamındaki etkisi tümünden olmasa bile önemli oranda zayıflayacaktır. Zira mutabakat bu durumda uluslararası hukuk çerçevelerinde bağlayıcı bir antlaşma niteliği kazanmamış olacaktır.

İkinci olarak başta Yunanistan olmak üzere AB, GKRY, Mısır ve İsrail'in takınacağı bazı muhtemel tavırlar da gerginlikler yaşanmasına neden olabilir. Mutabakatın imzalandığının duyulması üzerine Yunanistan hükümetinden sert tepkiler gelmeye başlamıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı bir açıklama yayımlayarak Libya ve Türkiye'nin denizden komşuluğunun bulunmadığı, Girit Adası'nın hiçe sayıldığı ve bu nedenlerle mutabakatın Uluslararası Deniz Hukuku kurallarına aykırı olduğunu iddia etmiş²² ve BM nezdinde mutabakata resmi itirazda bulunmuştur.²³ Türkiye'nin Yunanistan büyükelçisi ve Libya büyükelçisi izahat için Dışişleri Bakanlığına

davet edilmişler, daha sonra Yunanistan, Libya büyükelçisini "istenmeyen kişi" ilan ederek ülkeden ayrılmasını talep etmiştir.²⁴ Yunanistan'ın bugünlerde AB'yi harekete geçirerek Libya üzerine baskı uygulanmasını ve bu antlaşmanın bir nevi "bertaraf edilmesini"ni sağlamaya çalıştığı görülmektedir.²⁵

Öte yandan Mısır hükümeti de antlaşmayı hukuka aykırı ve geçersiz gördüğünü açıklayarak mutabakatın diğer devletlerin haklarını etkilemeyeceğini ileri sürmüştür.²⁶ Mısır'ın açıklamalar yapmanın ötesine geçerek anlaşmazlıklara konu deniz alanlarında askeri tatbikat başlattığı da bildirilmektedir.²⁷

İlerleyen aşamalarda özellikle bu iki ülkenin bir sınırlandırma antlaşması imzalayarak atacağı yeni bir adım yeni zorluklar oluşturabilecektir. Yunanistan ve Mısır dışişleri bakanları 1 Aralık'ta Mısır'da bir araya gelerek bir nevi bir dayanışma gösterisinde de bulunmuştur. Her iki ülke dışişleri bakanları arasında yapılan toplantının en önemli sonucunun Mısır ve Yunanistan'ın MEB sürecini hızlandırmaya karar vermeleri olduğu bildirilmektedir.²⁸ Bu durum iki ülkenin açıklamalar ve tek taraflı eylemlerin ötesine geçerek Yunanistan ile Mısır arasında Yunan Adaları'nı esas alan bir sınırlandırma antlaşması yapma ihtimallerini gündeme getirmektedir. Bu tür muhtemel ant-

21. Frederic Wehrey, "With the Help of Russian Fighters, Libya's Haftar Could Take Tripoli", *Foreign Policy*, 5 Aralık 2019.

22. "Yunan Dışişleri çevreleri uluslararası deniz hukukuna göre Türkiye'nin Libya ile sınırı bulunmadığını belirterek, böylece bir mutabakatın bu nedenle geçersiz olduğunu savunuyor. Atina ayrıca Ankara'nın bu tür girişimlerle Girit Adası'nın güneyindeki kıta sahanlığını ihlal ettiğini öne sürüyor." Bkz. "Atina: Türkiye-Libya Mutabakatı Uluslararası Hukuka Aykırı", *Deutsche Welle Türkçe*, 28 Kasım 2019.

23. "Yunanistan'dan BM'ye Türkiye-Libya Anlaşması İtirazı", *NTV*, 10 Aralık 2019.

24. Yunanistan Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada Büyükelçi Muhammed Yunus Menfi'ye ülkeyi terk etmesi için yetmiş iki saat süre tanınmıştır. Bkz. Mustafa Bağ, "Yunanistan, Türkiye ile Anlaşma Nedeniyle Libya'nın Atina Büyükelçisi'ni Sınır Dışı Etme Kararı Aldı", *Euro News Türkçe*, 6 Aralık 2019.

25. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in ofisinden yapılan yazılı açıklamada "AB, Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki faaliyetleri çerçevesinde GKRY ve Kıbrıs ile tam dayanışma içinde olmayı sürdürüyor" ifadesine yer verilmiştir. Bkz. "AB'den Türkiye'ye: Libya ile Yapılan Anlaşma Metni Geciktirilmeyen Bize Ulaştırılmalı", *Euro News Türkçe*, 5 Aralık 2019.

26. Mehmet Cem Demirci, "Türkiye-Libya Anlaşması Neler İçeriyor? Doğu Akdeniz'de Yeni Bir Krize Neden Olabilir mi?", *Euro News Türkçe*, 6 Aralık 2019.

27. Bkz. "Türkiye-Libya Mutabakatı Sonrası Mısır'dan Tehlikeli Hamle!", *Yeni Akit*, 12 Aralık 2019.

28. Demirci, "Türkiye-Libya Anlaşması Neler İçeriyor? Doğu Akdeniz'de Yeni Bir Krize Neden Olabilir mi?"

laşmalar karşısında Türkiye hukuken itirazlarının yanı sıra fiilen önleyici tedbirler almak durumunda da kalabilir. Bu durumun yeni somut gerginlik ve sürtüşmeler yaratması ise bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası ortamda "aşırı sert politikalar" izlemekte olduğu suçlamalarıyla karşı karşıya gelme ihtimalini de gündeme getirmektedir.²⁹

SONUÇ

Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunların esasını oluşturan deniz yetki alanlarının (kıta sahanlığı ve MEB alanlarının) sınırlandırılması sorunu gerginliklere yol açan birçok problemin yaşanmasına da yol açmaktadır. Özellikle GKRY'nin bazı devletlerle imzaladığı, Türkiye'nin ve KKTC'nin muhtemel deniz yetki alanlarına tecavüz eden sınırlandırma antlaşmaları uluslararası deniz hukukunun ilgili prensipleri temelinde Türkiye'nin ve KKTC'nin itirazlarına konu olmaktadır. Türkiye bu itirazları

temelinde haklarını korumak için güvenlik tedbirleri alma, doğal kaynak arama ve sondaj çalışmaları yapma gibi somut adımlar da atmaktadır.

Bu bağlamda Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzalanan "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Bu mutabakatla her şeyden önce Türkiye bir başka ülkeyle bir sınırlandırma antlaşması yaparak mevcut antlaşmalara hukuk temelinde itiraz eden bir ülke olmakla yetinmeyip hukuki zemin oluşturan bir ülke konumuna gelmiş bulunmaktadır. Öte yandan Türkiye, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının hangi prensipler temelinde ve nasıl yapılması gerektiğine dair görüşlerini bir diğer ülkeyle antlaşma yaparak bir oranda kabullendirmiş ve uygulayabilmiş gözükmektedir. Bu durum Türkiye'nin özellikle Kıbrıs Adası ve Yunan Adaları'nın deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusundaki tutumunu hem diğer ülkeler nezdinde hem de muhtemel yargısal süreçler önünde güçlendiren bir unsur oluşturmaktadır. Ancak özellikle Libya'daki iç siyasi belirsizlikler ve Doğu Akdeniz'deki diğer devletlerin atacağı bazı adımlar bölgede yeni gerginliklere ve hukuki durumun daha da karmaşıklaşmasına yol açabilir.

29. Türkiye bu durumları önlemek adına şimdiden bazı tedbirler alıyor denebilir. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy "Türkiye bu anlaşmayı imzalamadan önce tarafları hakkaniyet çerçevesinde bir uzlaşma için görüşmelere çağırmıştır ve halen de görüşmelere hazırdır ancak Türkiye'nin uluslararası hukuka dayalı ve hakkaniyeti temel alan bu yaklaşımı karşısında görüşmelere başlamak yerine sadece tek taraflı adımlar atarak Türkiye'yi suçlamak tercihine gidilmiştir" ifadesini kullanmıştır. Bkz. "AB'den Türkiye'ye: Libya ile Yapılan Anlaşma Metni Geciktirilmeden Bize Ulaştırılmalı".

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI VE TÜRKİYE-LİBYA MUTABAKATI

YÜCEL ACER

SETA | ANALİZ

Doğu Akdeniz'de 2000'lerin başında yaşanmaya başlanan deniz alanlarına ilişkin sorunların esasını kıyıdaş ülkelerin doğal kaynaklar üzerinde münhasır egemen yetkilere sahip oldukları kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanlarının (deniz yetki alanları) kıyıdaş ülkeler arasında paylaşılması (sınırlandırılması) oluşturmaktadır. Sorunun esas bu olmakla birlikte bu temel sorundan kaynaklı daha birçok ilişkili sorun yaşandığı da görölmektedir. Bu sorunlar kendilerini daha çok yapılan ikili sınırlandırma antlaşmaları ve doğal kaynak bağlantılı faaliyetler çerçevesinde göstermektedir.

Yakın zamanda Türkiye ile Libya arasında imzalanan ve iki taraf arasında deniz yetki alanlarını sınırlandıran mutabakat başta Yunanistan olmak üzere bazı ülkelerin tepkisine yol açmaktadır. Bu durum Doğu Akdeniz'de bundan sonraki süreçlerde de bazı hukuki ve siyasi zorlukların yaşanmaya devam edeceği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte mutabakatın bölgede deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yeni bir hukuki ve siyasi aşama başlattığı ve Türkiye'nin hukuki yaklaşımları açısından üzerinde analizler yapılması gereken önemli yansımalar oluşturduğu söylenebilmektedir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE • BERLİN